

پانزدهمین همایش ملی برنج کشور

دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی ساری - پژوهشکده ژنتیک و زیست فناوری کشاورزی طبرستان

۱-۲ اسفند ۱۳۹۱

(محور تولید اقتصادی و ارتقای بهره‌وری)

سنجش و تحلیل ارتباط بین ویژگی‌های شخصی، اجتماعی و اقتصادی زنان برنج‌کار شهرستان بابلسر با معیارهای کشاورزی پایدار

ابراهیم مهدوی^{۱*}، هانا همتی^۲، علیرضا قدیمی^۳

۱- دانش‌آموخته کارشناسی ارشد مهندسی توسعه روستایی دانشگاه تهران

۲- دانش‌آموخته کارشناسی ارشد ترویج و آموزش کشاورزی دانشگاه گرگان

۳- دانشجوی دکتری مهندسی توسعه روستایی دانشگاه رازی کرمانشاه

*mahdavi1389@gmail.com

چکیده

هدف تحقیق حاضر سنجش و تحلیل ارتباط بین ویژگی‌های شخصی، اجتماعی و اقتصادی زنان برنج‌کار شهرستان بابلسر با معیارهای کشاورزی پایدار می‌باشد. تحقیق فوق از نوع توصیفی - تحلیلی می‌باشد. جامعه‌ی آماری این تحقیق شامل کلیه زنان شالیکار روستاهای شهرستان بابلسر می‌باشد که به روش کوکران انتخاب شدند. حجم نمونه شامل ۲۰۰ نفر از شالیکاران زن در روستاهای شهرستان بابلسر می‌باشد. ابزار اصلی این تحقیق پرسشنامه می‌باشد. روایی پرسشنامه توسط متخصصین امر مورد تأیید قرار گرفت و پایایی آن با استفاده از آلفای کرونباخ مورد سنجش قرار گرفت و از ضریب اطمینانی قابل قبول برخوردار بود (۰/۸۲) و جمع‌آوری داده‌ها به وسیله نرم‌افزار SPSS مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد که بیشترین عوامل رعایت شده معیارهای کشاورزی پایدار در مراحل مختلف تولید برنج بانوان مورد مطالعه مربوط به وجین‌کاری، عملیات جوانه‌دار نمودن بذر و نشاکاری بوده و آنان معیارهای پایداری در کشاورزی را در مجموع رعایت می‌کنند.

واژگان کلیدی: بابلسر، برنج‌کاری، پایداری، زنان برنج‌کار

مقدمه

در تبیین اهمیت توجه به کشاورزی پایدار و عوامل متعدد موثر بر آن می‌توان به مسائلی همچون فرسایش خاک، آلودگی هوا، خاک و زمین، افزایش مناطق کویری و تخریب جنگل‌ها و مراتع اشاره کرد. دلیل این تخریب را می‌توان در چرای بی‌رویه دام‌ها، تخریب مراتع و جنگل‌ها توسط انسان جستجو کرد (سلمان‌زاده، س. ۱۳۷۱). اگرچه کشاورزی نقش بسیار مهمی در توسعه پایدار و کاهش فقر و گرسنگی دارد، ولیکن هنوز بسیاری از فعالیت‌های کشاورزی برای پایداری بلند مدت تهدید محسوب می‌شوند که مصادیق آن را می‌توان در موارد متعددی همچون تخریب اراضی کشاورزی، استفاده بی‌رویه از منابع آبی و خسارت به زیستگاه‌ها مشاهده کرد (Souza, D. G., 1993). به هر حال دستیابی به پایداری در بخش کشاورزی به دلیل ماهیت این بخش بسیار کندتر از سایر بخش‌ها صورت می‌پذیرد. دلیل این امر را می‌توان در فراوانی تولید کنندگان و پراکندگی آنان، عدم یکنواختی فعالان این بخش، مشکلات دسترسی و تماس با آن‌ها و تنوع فرهنگی جستجو کرد (مقدس، ش. ۱۳۸۳). از سوی دیگر پایداری کشاورزی و روستایی فقط مسأله‌ای فناوری نیست، بلکه مسائل مهم اقتصادی، اجتماعی و نهادی را باید در نظر گرفت، به طوری که از دیدگاه

پانزدهمین همایش ملی برنج کشور

دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی ساری - پژوهشکده ژنتیک و زیست فناوری کشاورزی طبرستان

۱-۲ اسفند ۱۳۹۱

(محور تولید اقتصادی و ارتقای بهره‌وری)

اجتماعی، توسعه پایدار کشاورزی و روستایی باید برای خانوارهای مناطق روستایی بویژه برای کسانی که منابع و فرصت اشتغال و درآمد در بخش غیر کشاورزی ندارند معیشت پایدار ایجاد کند. دیدگاه اقتصادی نیز به این نکته اشاره دارد که نظام‌های کشاورزی پایدار باید از لحاظ بازدهی در حدی باشند که بهره‌گیری از منابع را توجیه کنند. بالاخره، مسائل نهادی، بیشتر بر توان زیرساخت‌های پشتیبانی برای تضمین عرضه نهاده‌های لازم کشاورزان نظیر زمین، وام، مواد مغذی و اطلاعات و مشاوره برای کشاورزان تأکید دارد (گارفو، گ. ۱۳۷۵). بانوان روستایی نیروی کار نامرئی در اقتصاد کشاورزی هستند و هر چند در بسیاری از موارد حتی نقش مهم‌تری نسبت به مردان در جامعه روستائی دارند، اما اغلب از موقعیت و منزلت پایین‌تری برخوردارند و ارزش واقعی نیروی کار آنان در بخش کشاورزی، به درستی مشخص نیست. این درحالی است که نیروی کار بانوان روستایی در بخش کشاورزی تا ۴۰٪ برآورد شده است. با این وجود، اغلب بانوان روستائی به عنوان کشاورز محسوب نشده و در فرآیند تحلیل مشکلات، برنامه‌ریزی و تصمیم‌گیری در نظر گرفته نمی‌شوند. از این رو، برنامه‌های آموزشی، اعتباری و حمایتی شامل حال آنان نمی‌شود (ورزگر، ش و آقاجان نوری، ن. ۱۳۷۶).

مواد و روش‌ها

جامعه‌ی آماری این تحقیق شامل کلیه زنان شالیکار روستاهای شهرستان بابلسر می‌باشد که شامل ۲۵۶۰ نفر به روش کوکران انتخاب شدند. حجم نمونه شامل ۲۰۰ نفر از شالیکاران زن در روستاهای شهرستان بابلسر می‌باشد. ابزار اصلی این تحقیق پرسشنامه می‌باشد. روایی پرسشنامه توسط متخصصین امر مورد تأیید قرار گرفت و پایایی آن با استفاده از آلفای کرونباخ مورد سنجش قرار گرفت و از ضریب اطمینانی قابل قبول برخوردار بود (۰/۸۲) و جمع‌آوری داده‌ها به وسیله پرسشنامه انجام گرفت و به وسیله نرم‌افزار SPSS مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت.

یافته‌های تحقیق

یافته‌های توصیفی: الف- ویژگی‌های فردی

میانگین سنی شالیکاران ۴۳ سال می‌باشد که بیشترین فراوانی آن مربوط به رده‌ی سنی ۴۵ تا ۵۵ سال می‌باشد. اکثریت آنان متأهل هستند. به طوری که ۹۰٪ آنها در این طبقه قرار دارند. بیشترین فراوانی مربوط به زنان بی‌سواد بود. این در حالی است که بیش از نیمی از آنها دارای تحصیلات ابتدایی و پایین‌تر (۵۲٪) هستند. میانگین سابقه کار برنجکاری زنان ۲۲ سال با کمینه ۵ و بیشینه ۵۵ سال بود و بیشترین فراوانی حدود (۶۰٪) مربوط به طبقه ۱۰ تا ۲۰ سال می‌باشد. بیشترین فراوانی متعلق به خانوارهای ۵-۳ نفری بود (۶۵٪).

ب- ویژگی‌های اجتماعی- اقتصادی

در بعد اقتصادی، از میان انواع مالکیت شخصی، اجاره‌ای و شخصی - اجاره‌ای، بیشترین فراوانی مربوط به مالکیت شخصی است (۶۰٪). بیشترین فراوانی مربوط به تولید کمتر از ۲ تن درهکتار می‌باشد. این در حالی است که بیش از (۷۰٪) از پاسخگویان کمتر از ۴ تن در هکتار از زمین زراعی خود برنج برداشت می‌کنند. میانگین تولید آنها نیز ۲/۳ تن در هکتار می‌باشد. بیشترین فراوانی میزان شالیزار، مربوط به زنانی است که کمتر از ۲ هکتار زمین دارند. میانگین این میزان ۱/۵ هکتار می‌باشد و ۹۰٪ از آنان کمتر از ۴ هکتار شالیزار دارند. بیشترین بذر مصرفی مورد استفاده این

پانزدهمین همایش ملی برنج کشور

دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی ساری - پژوهشکده ژنتیک و زیست فناوری کشاورزی طبرستان

۱-۲ اسفند ۱۳۹۱

(محور تولید اقتصادی و ارتقای بهره وری)

زنان، بذور محلی بود. در این بررسی، میانگین درآمد حاصل از فروش برنج برای زنان حدود ۴۵۰۰۰۰۰ تومان بوده است. منزلت اجتماعی به عنوان اولین شاخصه‌ی ویژگی اجتماعی نمونه‌ی مورد مطالعه با استفاده از مولفه‌هایی همچون مراجعه‌ی سایر زنان محل برای حل مشکلات کشاورزی و شخصی - خانوادگی به زنان شالیکار و نیز استفاده از نظرات آنان در انجام طرح‌های عمرانی روستا توسط طیف لیکرت پنج نقطه‌ای (خیلی کم - خیلی زیاد) ارزیابی شد. همانطوری که جدول (۱) نشان می‌دهد، بر اساس شاخص ضریب تغییرات، حل مشکلات کشاورزی بالاترین رتبه را به خود اختصاص داد. به عبارت دیگر، بیشترین مراجعه‌ی سایر زنان شالیکار به پاسخگویان این تحقیق، برای حل مشکلات کشاورزی بود.

جدول (۱) اولویت بندی پاسخ‌های زنان شالیکار در مورد ارزیابی آنان از مشکلات خود در روستا

مشکلات	انحراف معیار	میانگین	ضریب تغییرات	رتبه
حل مشکلات کشاورزی	۱/۱۰	۲/۳۸	۰/۴۶	۱
حل مشکلات شخصی	۱/۲۸	۲/۶۲	۰/۴۸	۲
حل مشکلات عمرانی روستا	۱/۱۵	۱/۹۲	۰/۵۹	۳

یافته‌های تحلیلی

الف- رعایت معیارهای کشاورزی پایدار

جدول (۲) توصیفی از متغیر رعایت معیارهای کشاورزی پایدار در مورد تولید برنج است. دقت نظر در شاخص ضریب تغییرات نشان می‌دهد که بانوان کشاورز معیارهای پایداری در کشاورزی را در مواردی همچون وجین کاری، جوانه‌دار نمودن بذر و نشاکاری را بیش از سایر معیارها رعایت می‌کنند، ولی معیارهایی نظیر خرمن کوبی، بازسازی مرزها و کودپاشی را کمتر از سایر معیارها مورد توجه قرار می‌دهند.

جدول (۲) اولویت بندی پاسخ‌های بانوان کشاورز در مورد رعایت معیارهای کشاورزی پایدار در مراحل مختلف تولید برنج

مراحل مختلف تولید برنج	انحراف معیار	میانگین	ضریب تغییرات	رتبه
وجین کاری	۰/۹۷	۴/۴۹	۰/۲۱	۱
عملیات جوانه‌دار نمودن بذر	۱/۱۱	۴/۳۲	۰/۲۵	۲
نشاکاری	۱/۱۵	۴/۲۵	۰/۲۷	۳
آماده سازی زمین خزانه‌داری	۱/۱۸	۴/۱۲	۰/۲۸	۴
ضد عفونی کردن بذر	۱/۲۱	۳/۹۵	۰/۳۰	۵
کاشت بذر در خزانه	۱/۲۵	۳/۹۰	۰/۳۲	۶
تهیه بذر برای کاشت در خزانه	۱/۳۲	۳/۸۵	۰/۳۴	۷
نگهداری و مراقبت از خزانه	۱/۳۹	۳/۶۵	۰/۳۸	۸
آبیاری صحیح	۱/۴۲	۳/۵۰	۰/۴۰	۹
سمپاشی خزانه	۱/۴۷	۳/۳۴	۰/۴۴	۱۰
خرمن کوبی	۱/۵۱	۳/۲۰	۰/۴۷	۱۱
بازسازی مرزها و کرتها	۱/۵۵	۳/۱۱	۰/۴۹	۱۲
کودپاشی	۱/۶۵	۲/۹۵	۰/۵۵	۱۳

مقیاس: ۱ - به ندرت - ۲ - گاهگاهی - ۳ - غالباً - ۴ - همیشه

نتیجه‌گیری

زنان برنج‌کار بابل‌سر در مجموع معیارهای کشاورزی پایدار را با توجه به اینکه معمولا کشاورزی شغلی متناسب با ویژگی‌های جنسیتی مردان می‌باشد به نحو شایسته‌ای رعایت می‌کنند و به آن پایبند هستند به نحوی که بالاترین پایبندی در مواردی همچون وجین‌کاری، عملیات جوانه‌دار نمودن بذر و نشاکاری بوده و کمترین پایبندی در مواردی همچون خرمن‌کوبی، بازسازی مرزها و کرت‌ها و کودپاشی می‌باشد. شاخص‌های آماری محاسبه شده نشان داد که سطح تحصیلات، نوع مالکیت، نوع بذر مصرفی بر میزان پایبندی زنان نسبت به معیارهای کشاورزی پایدار تأثیرگذار است.

منابع

- سلمان‌زاده س، ۱۳۷۱. کشاورزی پایدار، رهیافتی در توسعه کشاورزی کشور و رسالتی برای ترویج ایران. مجموعه مقالات ششمین سمینار علمی ترویج کشاورزی کشور. تهران: سازمان ترویج کشاورزی.
- گارفورث گ، ۱۳۷۵. رهیافت‌های ترویج کشاورزی پایدار، ترجمه: سید بابک موسوی، ماهنامه جهاد، سال شانزدهم، صفحه: ۱۹۱-۱۹۲.
- مقدس ش، ۱۳۸۳. واکاوی شبکه ارتباطی کنشگران نظام دانش و اطلاعات مرتعداری در پایداری اکوسیستم‌های مرتعی در شرایط خشکسالی، رساله دکتری، دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات تهران. صفحه: ۳-۹
- ورزگر ش و آقاجان نوری ن. ۱۳۷۶. نقش بانوان در فرآیند توسعه، توسعه کشاورزی مجموعه مقالات - نشریه شماره ۴ فصلنامه اقتصاد کشاورزی و توسعه، صفحه: ۲۶۰-۲۳۹.
- Souza D G, Cyphers D M. and Phipps T. 1993. Factors effecting the adoption of sustainable agriculture practices. *Agricultural and Resource Economics Review*. 22 (2): 159-165.